

Latijn

3de graad D-finaliteit
III-Lat-d

BRUSSEL

D/2024/13.758/206

Versie oktober 2024

1 Inleiding

De uitrol van de modernisering secundair onderwijs gaat gepaard met een nieuwe generatie leerplannen. Leerplannen geven richting en laten ruimte. Ze faciliteren de inhoudelijke dynamiek en de continuïteit in een school en lerarenteam. Ze garanderen binnen het kader dat door de Vlaamse regering werd vastgelegd voldoende vrijheid voor schoolbesturen om het eigen pedagogisch project vorm te geven vanuit de eigen schoolcontext. Leerplannen zijn ingebed in het vormingsconcept van de katholieke dialoogschool. Ze versterken het eigenaarschap van scholen die d.m.v. eigen beleidskeuzes de vorming van leerlingen gestalte geven. Leerplannen laten ruimte voor het vakinhoudelijk en pedagogisch-didactisch meesterschap van de leraar, maar bieden ondersteuning waar nodig.

1.1 Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten

Leerplannen vertrekken vanuit het **vormingsconcept** van de katholieke dialoogschool. Ze laten toe om optimaal aan te sluiten bij het pedagogisch project van de school en de beleidsbeslissingen die de school neemt vanuit haar eigen visie op onderwijs (taalbeleid, evaluatiebeleid, zorgbeleid, ICT-beleid, kwaliteitsontwikkeling, keuze voor vakken en lesuren ...).

Leerplannen ondersteunen **kwaliteitsontwikkeling**: het leerplanconcept spoort met kwaliteitsverwachtingen van het Referentiekader onderwijskwaliteit (ROK). Kwaliteitsontwikkeling volgt dan als vanzelfsprekend uit keuzes die de school maakt bij de implementatie van leerplannen.

Leerplannen faciliteren een **gerichte studiekeuze**. De leerplandoelen sluiten aan bij de verwachte competenties van leerlingen in een bepaald structuuronderdeel. De feedback en evaluatie bij de realisatie ervan beïnvloeden op een positieve manier de keuze van leerlingen na elke graad.

Leerplannen gaan uit van de **professionaliteit** van de leraar en het **eigenaarschap** van de school en het lerarenteam. Ze bieden voldoende ruimte voor eigen inhoudelijke keuzes en een eigen didactische aanpak van de leraar, het lerarenteam en de school.

Leerplannen borgen de **samenhang** in de vorming. Die samenhang betreft de verticale samenhang (de plaats van het leerplan in de opbouw van het curriculum) en de horizontale samenhang tussen vakken binnen structuuronderdelen en over structuuronderdelen heen. Leerplannen geven expliciet aan voor welke leerplandoelen van andere leerplannen in de school verdere afstemming mogelijk is. Op die manier faciliteren en stimuleren de leerplannen leraren om over de vakken heen samen te werken en van elkaar te leren. Een verwijzing van een leraar naar de lessen van een collega laat leerlingen niet alleen aanvoelen dat de verschillende vakken onderling samenhangen en dat ze over dezelfde werkelijkheid gaan, maar versterkt ook de mogelijkheden tot transfer.

1.2 De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs

De leerplannen vertrekken vanuit een gedeelde inspiratie die door middel van een vormingscirkel voorgesteld wordt. We 'lezen' de cirkel van buiten naar binnen.

- Een lerarenteam werkt in een katholieke dialoogschool die onderwijs verstrekt vanuit een **specifieke traditie**. Vanuit het eigen pedagogisch project kiezen leraren voor wat voor hen en hun school goed

onderwijs is. Ze wijzen leerlingen daarbij de weg en gebruiken daarvoor **wegwijzers**. Die zijn een inspiratiebron voor leraren en zorgen voor een Bijbelse 'drive' in hun onderwijs.

- De kwetsbaarheid van leerlingen ernstig nemen betekent dat elke leerling **beloftevol** is en alle leerkansen verdient. Die leerling is **uniek als persoon** maar ook **verbonden** met de klas, de school en de bredere samenleving. Scholen zijn **gastvrije plaatsen** waar leerlingen en leraren elkaar ontmoeten in diverse contexten. De leraar vormt zijn leerlingen vanuit een **genereuze** attitude, hij geeft om zijn leerlingen en hij houdt van zijn vak. Hij durft af en toe de gebaande paden verlaten en stimuleert de **verbeelding en creativiteit** van leerlingen. Zo zaait hij door zijn onderwijs de kiemen van een hoopvolle, **meer duurzame en meer rechtvaardige wereld**.
- Leraren vormen leerlingen door middel van leerinhouden die we groeperen in negen **vormingscomponenten**. De aaneengesloten cirkel van vormingscomponenten wijst erop dat vorming een geheel is en zich niet in schijfjes laat verdelen. Je kan onmogelijk over taal spreken zonder over cultuur bezig te zijn; wetenschap en techniek hebben een band met economie, wiskunde, geschiedenis ... Dwarsverbanden doorheen de vakken zijn belangrijk. De vormingscirkel vormt dan ook een dynamisch geheel van elkaar voortdurend beïnvloedende en versterkende componenten.
- Vorming is voor een leraar nooit te herleiden tot een cognitieve overdracht van inhouden. Zijn meesterschap en passie brengt een leraar ertoe om voor iedere leerling de juiste woorden en gebaren te zoeken om **de wereld te ontsluiten**. Hij introduceert leerlingen in de wereld waarvan hij houdt. Een leraar zorgt er bijvoorbeeld voor dat leerlingen kunnen worden gegrepen door de cultuur van het Frans of door het ambacht van een metselaar. Hij initieert leerlingen in een wereld en probeert hen zover te brengen dat ze er hun eigen weg in kunnen vinden.
- Een leraar vormt leerlingen als **individuele leraar**, maar werkt ook binnen **lerarenteams** en binnen een **beleid van de school**. Het Gemeenschappelijk funderend leerplan helpt daartoe. Het zorgt voor het fundament van heel de vorming dat gerealiseerd wordt in vakken, in projecten, in schoolbrede initiatieven of in een specifieke schoolcultuur.
- De uiteindelijke bedoeling is om **alle leerlingen** kwaliteitsvol te vormen. Leerlingen zijn dan ook het hart van de vormingscirkel, zij zijn het op wie we inzetten. Zij dragen onze hoop mee: de nieuwe generatie die een meer duurzame en meer rechtvaardige wereld zal creëren.

1.3 Ruimte voor leraren(teams) en scholen

De leraar als professional, als meester in zijn vak krijgt vrijheid om samen met zijn collega's vanuit de leerplannen aan de slag te gaan. Hij kan eigen accenten leggen en differentiëren vanuit zijn passie, expertise, het pedagogisch project van de school en de beginsituatie van zijn leerlingen.

De leerplandoelen zijn noch chronologisch, noch hiërarchisch geordend. Ze laten ruimte aan het lerarenteam en de individuele leraar om te bepalen welke leerplandoelen op welk moment worden samengenomen, om didactische werkvormen te kiezen, contexten te bepalen, eigen leerlijnen op te bouwen, vakoverschrijdend te werken, flexibel om te gaan met een indicatie van onderwijstijd.

1.4 Differentiatie

Om optimale leerkansen te bieden is [differentiëren](#) van belang in alle leerlingengroepen. Leerlingen voor wie dit leerplan is bestemd, behoren immers wel tot dezelfde doelgroep, maar bevinden zich niet noodzakelijk in dezelfde beginsituatie. Zij hebben een niet te onderschatten – maar soms sterk verschillende – bagage mee vanuit de onderliggende graad, de thuissituatie en vormen van informeel leren. Het is belangrijk om zicht te krijgen op die aanwezige kennis en vaardigheden en vanuit dat gegeven, soms gedifferentieerd, verder te bouwen. Positief en planmatig omgaan met verschillen tussen leerlingen verhoogt de motivatie, het welbevinden en de leerwinst voor elke leerling.

De leerplannen bieden kansen om te differentiëren door te verdiepen en te verbreden en door de leeromgeving aan te passen. Ze nodigen ook uit om te differentiëren in evaluatie.

Differentiatie door te verdiepen en te verbreden

Sommige leerlingen denken meer conceptueel en abstract. Andere leerlingen komen vanuit een meer concrete benadering sneller tot inzichtelijk denken. Variëren in abstractie spreekt leerlingen aan op hun capaciteiten en daagt hen uit om van daaruit te groeien.

Daarnaast bieden leerplannen kansen om de complexiteit van leerinhouden aan te passen. Dat kan door een complexere situatie te schetsen, een minder ingewikkelde bewerking of handeling voor te stellen, of door meer kennis of vaardigheden aan te bieden om leerlingen uit te dagen.

De ene context kan betekenisvol zijn voor een leerlingengroep, terwijl een andere context dan weer betekenisvoller kan zijn voor een andere leerlingengroep. Leerinhouden in verschillende contexten aanbrengen biedt kansen om leerlingen aan te spreken op hun interesses en daagt hen tegelijk uit om andere interesses te verkennen en zo hun horizon te verruimen.

In 'extra' wenken bij de leerplandoelen en in beperkte mate ook via keuzeleerplandoelen bieden we je inspiratie om te differentiëren door te verdiepen en te verbreden.

Differentiatie door de leeromgeving aan te passen

Doordachte variatie in werkvormen (groepswork, individueel, auditief, visueel, actief ...) vergroot de kans dat leerdoelen worden gerealiseerd door alle leerlingen. Het helpt hen bovendien ontdekken welke manieren van leren en informatie verwerken best bij hen passen.

De ene leerling kan snel of zelfstandig werken, de andere heeft meer tijd of begeleiding nodig. Variëren in de mate van ondersteuning, gericht aanbieden van hulpmiddelen (voorbeelden, schrijfkaders, stappenplannen ...) en meer of minder tijd geven, daagt leerlingen uit op hun niveau en tempo.

Leerlingen op hun niveau en vanuit eigen interesses laten werken kan door te differentiëren in product, bijvoorbeeld door leerlingen te laten kiezen tussen opdrachten die leiden tot verschillende eindproducten.

Het samenstellen van groepen kan een effectieve manier zijn om te differentiëren. Rekening houden met verschil in leerdoelen en leerlingenkenmerken laat leerlingen toe van en met elkaar te leren.

Technologie kan al die vormen van differentiatie ondersteunen. Zo kunnen leerlingen op hun maat werken met digitale leermiddelen zoals educatieve software of online oefenprogramma's.

Differentiatie in evaluatie

Tenslotte laten de leerplannen toe te differentiëren in [evaluatie](#) en feedback. Evalueren is beoordelen om te waarderen, krachtiger te maken en te sturen.

Na de afronding van een lessenreeks of na een langere periode gaan leraren door middel van summatieve evaluatie na waar leerlingen staan. De keuze van een evaluatie- en feedbackvorm is afhankelijk van de vooropgestelde doelen.

Formatieve evaluatie is geïntegreerd in het leerproces en gaat uit van een actieve betrokkenheid van leraar en leerling. Het zet leerlingen aan het denken over hun vorderingen en laat leraren toe om tijdens het leerproces effectieve feedback te geven. Door middel van formatieve evaluatie krijgen leraren een goed zicht op het leerproces van leerlingen zodat ze het verder gericht en waar nodig kunnen bijsturen. Het is bovendien een rijke bron voor leraren om te reflecteren over de eigen onderwijspraktijk en de eigen pedagogisch-didactische aanpak bij te sturen.

1.5 Opbouw van leerplannen

Elk leerplan is opgebouwd volgens een vaste structuur. Alle onderdelen maken inherent deel uit van het leerplan. Schoolbesturen van Katholiek Onderwijs Vlaanderen die de leerplannen gebruiken, verbinden zich tot de realisatie van het gehele leerplan.

De **inleiding** licht het leerplanconcept toe en gaat dieper in op de visie op vorming, de ruimte voor leraren(teams) en scholen en de mogelijkheden tot differentiatie.

De **situering** geeft aan waarop het leerplan is gebaseerd en beschrijft de samenhang binnen de graad en met de onderliggende graad, en de plaats in de lessentabel.

In de **pedagogisch-didactische duiding** komen de inbedding in het vormingsconcept, de krachtlijnen, de opbouw, de leerlijnen, de aandachtspunten met o.m. nieuwe accenten van het leerplan aan bod.

De **leerplandoelen** zijn helder geformuleerd en geven aan wat van leerlingen wordt verwacht. Waar relevant geeft een opsomming of een afbakening (★) aan wat bij de realisatie van het leerplandoel aan bod moet komen. Ook pop-ups bevatten informatie die noodzakelijk is bij de realisatie van het leerplandoel. De leerplandoelen zijn gebaseerd op de minimumdoelen van de basisvorming, de specifieke minimumdoelen of de doelen die leiden naar een beroepskwalificatie. Indien een leerplandoel verder gaat, vind je een '+' bij het nummer van het leerplandoel. Al die leerplandoelen zijn verplicht te realiseren. In een aantal gevallen zijn keuzedoelen opgenomen; die leerplandoelen zijn weergegeven in een grijze kleur en het nummer van het leerplandoel wordt voorafgegaan door 'K'.

De leerplandoelen zijn ingedeeld in een aantal rubrieken. Bovenaan elke rubriek vind je de relevante minimumdoelen van de basisvorming, de specifieke minimumdoelen en/of doelen die leiden naar een of meer beroepskwalificaties, afhankelijk van de finaliteit. Als leraar hoef je je die taal niet eigen te maken. Het volstaat dat je de leerplandoelen realiseert zoals opgenomen in het leerplan.

Waar relevant wordt de samenhang met andere leerplannen in dezelfde graad aangegeven, evenals de samenhang met de onderliggende graad.

'Duiding' bij een leerplandoel bevat een noodzakelijke toelichting bij het doel. In pedagogisch-didactische wenken vinden leraren inspiratie om met het leerplandoel aan de slag te gaan. Een rubriek 'extra' bij een leerplandoel biedt leraren inspiratie om verder te gaan dan wat het leerplandoel minimaal vraagt.

De **basisuitrusting** geeft aan welke materiële uitrusting vereist is om de leerplandoelen te kunnen realiseren.

Het **glossarium** bevat een overzicht van handelingswerkwoorden die in alle leerplannen van de graad als synoniem van elkaar worden gebruikt of meer toelichting nodig hebben.

De **concordantie** geeft aan welke leerplandoelen gerelateerd zijn aan bepaalde minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar een of meer beroepskwalificaties.

2 Situering

2.1 Samenhang met de tweede graad

Het leerplan voor de derde graad sluit aan bij en bouwt verder op het leerplan Latijn van de tweede graad (II-Lat-d).

2.2 Samenhang in de derde graad

2.2.1 Samenhang met andere leerplannen binnen de finaliteit

Het leerplan Latijn vertoont sterke samenhang met het leerplan Grieks. Ook met de andere taalvakken is er samenhang wat betreft leesstrategieën, inzicht in het taalsysteem en literaire analyse.

2.3 Plaats in de lessentabel

Het leerplan is gebaseerd op specifieke minimumdoelen. Het is gericht op 8 graaduren en is bestemd voor volgende studierichtingen:

- Grieks-Latijn;
- Latijn-Moderne talen;
- Latijn-Wetenschappen;
- Latijn-Wiskunde.

Het geheel van de algemene en specifieke vorming in elke studierichting vind je terug op de [PRO-pagina](#) met alle vakken en leerplannen die gelden per studierichting.

3 Pedagogisch-didactische duiding

3.1 Latijn en het vormingsconcept

Het leerplan Latijn is ingebed in het vormingsconcept van de katholieke dialogeschool. In dit leerplan ligt de nadruk op de **talige vorming**, maar ook de **culturele** en de **maatschappelijk-historische vorming** hebben een belangrijke plaats. De wegwijzers **verbeelding**, **gastvrijheid** en **uniciteit in verbondenheid** maken er inherent deel van uit.

In het vak Latijn bestuderen leerlingen taal om de structuur van teksten te begrijpen, om communicatievormen te ontdekken en om de realiteit te vatten. Ze leren omgaan met andere talen en ze beleven taal als cultuurverschijnsel. Zo verbeelden ze een wereld met respect voor ieders eigenheid. Ze krijgen oog voor schoonheid en worden uitgedaagd om taal expressief en creatief te hanteren. Het vak Latijn helpt leerlingen om normen en waarden in hun historische en culturele context te plaatsen en er een respectvolle en kritische houding tegenover aan te nemen. Zo leren ze om in dialoog met het verleden toekomstgerichte keuzes te maken.

Om zich te kunnen inleven in teksten en om zelf creatief met taal om te gaan is het van belang dat leerlingen verbeeldend denken en handelen.

Taal bouwt bruggen tussen mensen. Er is aandacht voor de eigen taal en cultuur en die van de ander. Inzicht verwerven in talen en culturen draagt bij tot respectvol omgaan met die ander.

Uit die vormingscomponenten en wegwijzers zijn de krachtlijnen van het leerplan ontstaan.

3.2 Krachtlijnen

Authentieke teksten lezen en erover reflecteren

De hoofddoelstelling van het vak Latijn is teksten te begrijpen naar vorm en inhoud door ze te ontleden en te interpreteren. Het ontstaan van tekstbegrip is een complex en individueel proces dat de leraar in goede banen leidt door leerlingen te trainen in het toepassen van de leesstrategieën (voorspellen, analyseren, controleren).

Om tot tekstbegrip te komen, passen de leerlingen hun kennis van het Latijnse taalsysteem toe. Kennis van het taalsysteem ondersteunt op die manier de leesvaardigheid.

De reflectie over de tekst kan gaan over de vorm, over de inhoud en over de cultuur-historische context. Belangrijk is te komen tot de relevantie van de tekst voor de jongere van vandaag.

Het taalgevoel en de leesvaardigheid aanscherpen

De leesvaardigheid van leerlingen wordt in het vak Latijn aangescherpt en krijgt een andere dimensie: we leren de leerlingen traag, nauwkeurig en onderzoekend lezen.

De leerlingen zullen het verworven tekstbegrip vaak in de eigen taal uitdrukken; ook de zoektocht naar een geslaagde weergave van de finesses van de Latijnse brontekst scherpt het taalgevoel aan.

De beeldende en literaire kracht van teksten beleven en ervan genieten

Beeldende kracht is datgene wat in een tekst de fantasie van de lezer op gang kan brengen. Beeldende kracht kan schuilgaan in het tempo van de tekst, de klanken, het woordgebruik, de woordvolgorde. In het beleven van die beeldende kracht zit een gradatie: leerlingen leren literaire kenmerken herkennen en in hun literaire en cultuur-historische context plaatsen, ze verwoorden hun interpretatie en genieten ervan. Ze confronteren hun interpretatie met die van anderen.

Zich kritisch bewust worden van de relatie tussen de oudheid en onze maatschappij en van de verschillen en gelijkenissen tussen klassieke en hedendaagse culturen

De leerlingen begrijpen welke elementen van onze maatschappij hun oorsprong vinden in de oudheid of andere periodes waaruit de gelezen teksten stammen. Het kan gaan over gedachtegoed, maatschappelijke en politieke structuren, propaganda, kunst ... maar ook over elementen in de taal en de literatuur. Bovendien leren de leerlingen hedendaagse culturen te vergelijken met de oudheid en andere periodes waarin Latijn werd gebruikt. Ze zien gelijkenissen, maar evengoed verschillen: ze leren omgaan met gelijkenis en vervreemding, afstand en nabijheid.

Taal bestuderen in zijn variatie en evolutie

De leerlingen bestuderen de taal vanuit historisch en vergelijkend perspectief. Taal als systeem komt tot uiting bij de doelen die handelen over de transfer naar andere talen.

3.3 Opbouw

Het leerplan is als volgt opgebouwd.

- Inzicht in taalsysteem en taalvariatie;
- Taalsysteem ter ondersteuning van leesvaardigheid;

- Leesstrategieën en tekstbegrip;
- Tekstreflectie;
- Cultuurreflectie als uitdieping van lectuur;
- Onderzoekskompetentie.

3.4 Leerlijnen

3.4.1 Samenhang met de tweede graad

Het leerplan Latijn bouwt verder op het leerplan Latijn van de tweede graad. De basiskennis van het Latijnse taalsysteem en het basisvocabularium verwerven de leerlingen in de eerste en tweede graad. Waar relevant verwijzen we naar de leerplandoelen van het leerplan van de tweede graad (II-Lat-d).

In de afbakening bij de doelen staan bepaalde items schuingedrukt. Dat zijn items die al in de eerste of tweede graad aan bod kwamen.

3.4.2 Samenhang in de derde graad

Dit leerplan bouwt verder aan de leesvaardigheid van de leerlingen en is complementair aan de leesvaardigheidsdoelen bij de moderne talen en zeker ook bij het vak Grieks. Bij alle taalvakken passen de leerlingen communicatieve vaardigheden toe en zetten ze strategieën in bij het lezen en begrijpen van teksten. Een verschil met de moderne talen is dat die vakken ook op productie en interactie gericht zijn, terwijl bij het vak Latijn (net als bij het vak Grieks) alle communicatieve doelen over leesvaardigheid gaan.

In de rubriek Inzicht in het taalsysteem vergelijken de leerlingen het Latijnse taalsysteem met een modern taalsysteem.

In het vak Nederlands en in de specifieke leerplannen Engels en Frans analyseren de leerlingen literaire teksten aan de hand van literaire concepten.

Waar relevant verwijzen we naar de leerplandoelen van de andere taalvakken.

3.5 Aandachtspunten

Verplichte auteurs en tekstkeuze

Je biedt de leerlingen teksten aan van Vergilius, Tacitus en retorische teksten. Daarnaast bied je de leerlingen teksten aan van verschillende auteurs, verschillende teksttypes (bv. opschriften, brieven, graffiti, fabels, technische traktaten, juridische teksten, wetenschappelijke en wiskundige verhandelingen) en genres (bv. epiek, filosofie, historiografie, retoriek, lyriek en andere) uit verschillende periodes van de klassieke oudheid, over de middeleeuwen tot latere periodes.

De keuze van de teksten en tekstfragmenten kan mee worden bepaald door de actualiteit of de voorkeur en het profiel van de leerlingen.

De basiskennis van het Latijnse taalsysteem en het basisvocabularium staan ten dienste van tekstbegrip en lectuur. Tekst- en cultuurreflectie staan centraal en worden verder uitgediept in de derde graad. Je bereikt sommige doelen niet alleen bij behandelde, maar ook bij niet-behandelde teksten. Je zorgt voor voldoende variatie binnen de doelen. Je moet niet elk doel bij elke tekst behandelen.

Het is belangrijk dat de vakwerkgroep afspraken maakt over de verdeling van de leerinhouden in de derde graad en over een uniforme leesmethode voor de drie graden. Je blijft aandacht besteden aan de gekozen

methode en biedt de leerlingen voldoende oefenkansen door maximaal in te zetten op lectuur van Latijnse teksten en opdrachten zelfstandig lezen.

Taalsysteem

Naast de sterk literaire inhoud van de lessen Latijn blijft ook inzicht in taal als systeem belangrijk, met extra aandacht voor taalvariatie en taalevolutie.

Dit leerplan legt geen verplichte terminologie op. Binnen de vakgroep klassieke talen (Latijn en Grieks) maak je afspraken over het gebruik van termen.

Onderzoekscompetentie

De onderzoekscompetentie kan worden gerealiseerd met inhouden van dit leerplan die gerelateerd zijn aan specifieke minimumdoelen. In de studierichtingen waarin dit leerplan moet worden gerealiseerd kan de onderzoekscompetentie ook aan bod komen via inhouden van andere leerplannen. Om dat duidelijk te maken wordt het leerplandoel over de onderzoekscompetentie voorafgegaan door een #. Dat geeft aan dat het leerplandoel hier aan bod kan komen, maar dat het ook kan worden gerealiseerd via andere leerplannen van het specifiek gedeelte van de studierichting. Je overlegt op schoolniveau welke keuzes worden gemaakt met betrekking tot de realisatie van de onderzoekscompetentie. Op de PRO-tegel [onderzoekscompetentie](#) kan je voor elke studierichting terugvinden via welke leerplannen onderzoeken kan worden gerealiseerd.

Bij LPD 23 geven we aan met welke inhouden de onderzoekscompetentie kan worden gerealiseerd. Op de leerplanpagina vind je meer informatie over en een aantal mogelijke voorbeelden van hoe je via specifieke inhouden van dit leerplan met je leerlingen kan werken aan de onderzoekscompetentie.

3.6 Leerplanpagina

Wil je als gebruiker van dit leerplan op de hoogte blijven van inspirerend materiaal, achtergrond, professionalisering en lerarennetwerken, surf dan naar de [leerplanpagina](#).

4 Leerplandoelen

4.1 Inzicht in taalsysteem en taalvariatie

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 1 De leerlingen leiden de betekenis van woorden af vanuit [woordverwantschap](#) en woordvorming:

- in het Latijn: via verwantschap met andere Latijnse woorden;
- in het Latijn: via verwantschap met moderne talen;
- in moderne talen: via verwantschap met het Latijn.

2de graad: II-Lat-d LPD 1

Wenk: Je kan de leerlingen de stamverwantschap tussen moderne wetenschappelijke termen en Latijnse woorden laten verduidelijken. Bv. medische, biologische, chemische, fysische, juridische, sociologische, antropologische termen.

Extra: Je kan de leerlingen woordverwantschap laten analyseren in klassieke of moderne talen via het Proto-Indo-Europees.

LPD 2 De leerlingen lichten gelijkenissen en verschillen toe tussen het taalsysteem van het Latijn en een modern taalsysteem, met inbegrip van taalverwantschap.

Samenhang derde graad: III-Gri-d LPD 2; III-EngS''-d LPD 21; III-FraS''-d LPD 21; III-EngS-d LPD 16; III-FraS-d LPD 16; III-EngS'-d LPD 20; III-FraS'-d LPD 20; III-NedS-d LPD 20; III-NedS'-d LPD 21

2de graad: II-Lat-d LPD 2

Duiding: Dit leerplandoel kan worden gerealiseerd met of zonder teksten in het Latijn.

Wenk: De keuze van de talen kan bepaald worden door de voorkeur, de thuistaal of het profiel van de leerlingen. Je kan morfologische, syntactische, semantische, fonologische ... aspecten aan bod laten komen. Bv. woordvolgorde, lidwoord, naamvallen, wijzen, uitdrukking van beweging.

Wenk: Naar aanleiding van een vertaling kunnen verschillen tussen de taalidiomen van het Latijn en een moderne taal aan bod komen. Bv. belang van naamwoordelijke wijs, het ontbreken van lidwoorden.

LPD 3 De leerlingen lichten elementen van taalevolutie en taalvariatie toe in het Latijn.

Duiding: Dit leerplandoel kan worden gerealiseerd met of zonder teksten in het Latijn. Mogelijkheden: lexicaal, morfologisch, syntactisch, semantisch (betekenisdragende bouwstenen).

Wenk: Taalevolutie en taalvariatie kan je samen behandelen. Bij taalevolutie heb je aandacht voor ontwikkelingen in vroegere en latere periodes bv. latere vormen van het Latijn. Voorbeelden van taalvariatie: (gebrek aan) dialecttaal, genregebonden taalgebruik, taalregisters.

4.2 Taalsysteem ter ondersteuning van leesvaardigheid

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 4 De leerlingen lezen Latijnse tekstfragmenten voor volgens de algemene regels van de Latijnse uitspraak en prosodie.

2de graad: II-Lat-d LPD 3

Wenk: Bij de behandeling van klassieke teksten, heb je aandacht voor de Ciceroniaanse uitspraak en prosodie. In de lespraktijk is het vooral nodig om de algemeen aanvaarde uitspraakregels te volgen: de correcte uitspraak van letters en het woordaccent. De leerlingen nemen de juiste klemtoon over van de leraar, maar moeten de theorie m.b.t. het Latijnse woordaccent niet kunnen expliciteren.

Wenk: Het is belangrijk dat leerlingen weten dat korte en lange klinkers een verschil maken. Je spreekt zoveel mogelijk de woorden uit met de juiste klinkerlengte.

LPD 5 De leerlingen passen inzicht in het taalsysteem van het Latijn toe bij het lezen van teksten.

★ *Basisvocabulary*

Elementen van morfologische determinering

Elementen van syntactische analyse:

- *tijden, aspecten en modaliteiten*
- *congruentie*
- *zinsdelen*
- *zinsdeelstukken*
- *bijzinnen*

Elementen van semantische analyse

Elementen van prosodische analyse: kwantiteit van lettergrepen en metrum

2de graad: II-Lat-d LPD 4; LPD 5; LPD 6; LPD 7; LPD 8; LPD 9; LPD 10; LPD 11

Duiding: Lectuur staat centraal. Taalstudie komt in eerste instantie aan bod om het lezen van teksten te ondersteunen. Een goede beheersing van de taal bevordert het leesplezier.

Wenk: De vakwerkgroep kiest er best voor om naast het basisvocabulary (woorden die de leerlingen altijd paraat kennen) een uitbreidingsvocabulary (frequente woorden die bij een auteur, tekstfragment of genre voorkomen) te laten instuderen. Dat uitbreidingsvocabulary moeten de leerlingen slechts voor een beperkte periode paraat kennen.

Wenk: Het kan zinvol zijn om moeilijk herkenbare en frequent voorkomende perfectumstammen in het basisvocabulary op te nemen.

4.3 Leesstrategieën en tekstbegrip

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 6 De leerlingen passen leesstrategieën toe.

2de graad: II-Lat-d LPD 12; LPD 13; LPD 14; LPD 15; LPD 16; LPD 17; LPD 18; LPD 19

Duiding: Leesstrategieën:

- verwachtingen naar tekstinhoud op basis van titel, ondertitels, inleiding, afbeeldingen, voorkennis, tekstgenres;
- leeseenheden onderscheiden;
- het verband tussen leeseenheden en tussen zinnen benoemen op basis van signaalwoorden en door verwijswoorden te concretiseren;
- syntactische en inhoudelijke verwachtingen formuleren en bijsturen;
- over de volgorde van woorden en zinsdelen reflecteren om tot beter tekstbegrip te komen;

- uit de context een passende woordbetekenis afleiden;
- het eigen leesproces bewaken en bijsturen waar nodig.

LPD 7 De leerlingen maken doeltreffend en kritisch gebruik van hulpmiddelen.

2de graad: II-Lat-d LPD 20

Wenk: Mogelijke hulpmiddelen: een (digitaal) woordenboek, een leerplatform, een grammaticaal referentiekader, actuele technologische ontwikkelingen ...

LPD 8 De leerlingen tonen aan dat ze de tekst begrijpen: de tekst weergeven in eigen woorden, samenvatten, vragen beantwoorden en vertalen.

★ Variatie aan tekstgenres

Literaire en in beperkte mate niet-literaire teksten

Teksten uit de oudheid en andere periodes

2de graad: II-Lat-d LPD 21

Duiding: Een vertaling is een omzetting in prettig leesbaar, vlot Nederlands. Ze houdt rekening met het taaleigen van de doeltaal en is vrij van 'Nederlatijnse' wendingen.

Wenk: Teksten uit andere periodes bieden nieuwe kansen. Je kan bv. filosofische teksten van Descartes, kerkvaders, juridische teksten uit het Corpus Iuris Civilis, kusgedichten van Janus Secundus, Laus Stultitiae van Erasmus, soldatengedichten uit WO I aanbieden.

Wenk: Mogelijke tekstgenres: lyriek, epiek, historiografie, filosofie, juridische teksten, retoriek, komedie, religieuze teksten ...
Mogelijkheden van niet-literaire teksten: opschriften, graffiti, grafschriften, technische traktaten ...

4.4 Tekstreflectie

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 9 De leerlingen interpreteren teksten op basis van de socio-culturele en literair-historische context waarin ze ontstonden.

2de graad: II-Lat-d LPD 22

LPD 10 De leerlingen illustreren eigenheden van tekstgenres in teksten.

2de graad: II-Lat-d LPD 23+

LPD 11 + De leerlingen ontleden de opbouw van een tekst.

2de graad: II-Lat-d LPD 26+

Wenk: Mogelijkheden:

- chronologisch verloop, spanningsopbouw, achtergrond en handeling, ontwikkeling van gedachten en gevoelens, uitweiding;
- aan de hand van elementen zoals gebruik van tijden, signaalwoorden, directe rede.

LPD 12 De leerlingen lichten intertekstuele elementen in teksten toe aan de hand van voorbeelden.

Wenk: Mogelijkheden: topos, allusie, parodie, herschrijving, herneming, imitatio en aemulatio ...

LPD 13 De leerlingen passen de regels van prosodie en metriek toe als hulpmiddel bij tekstreflectie.

2de graad: II-Lat-d LPD 24+

Wenk: Je kan je beperken tot de dactylische hexameter.

Wenk: Bij het lezen van poëzie kan scanderen worden ingezet om het tekstbegrip te bevorderen en het esthetische effect te accentueren.

LPD 14 De leerlingen beschrijven stijlmiddelen en verwoorden de functie ervan binnen een tekst.

Samenhang derde graad: III-Gri-d LPD 14; III-EngS''-d LPD 14; III-FraS''-d LPD 14; III-EngS-d LPD 10; III-FraS-d LPD 10; III-Ned-d LPD 9; III-Ned'-d LPD 9; III-NedS-d LPD 9; III-NedS'-d LPD 11; III-NedS''-d LPD 11

2de graad: II-Lat-d LPD 25

Wenk: Je kan het hebben over woordvolgorde, klankgebruik, woordkeuze, betekenis ...
Je kan gebruikmaken van frequente stijlfiguren die leerlingen blijvend moeten kennen en stijlfiguren die genregebonden zijn of specifiek voor een tekst.

LPD 15 De leerlingen verwoorden een gemotiveerd oordeel over het standpunt of de intentie van de auteur.

LPD 16 De leerlingen motiveren de eigen beleving en interpretatie van Latijnse teksten.

2de graad: II-Lat-d LPD 27+

Wenk: Je leert de leerlingen zich af te vragen waarom sommige aspecten van de tekst hen aanspreken, waarom ze zich identificeren met een bepaald personage, in welke zin ze zelf al gelijkaardige ervaringen hebben meegemaakt, waarom de tekst een bepaalde emotionele reactie teweegbrengt, waarom de uitdrukkingsvorm of stijl hen aanspreekt ...

LPD 17 De leerlingen confronteren de eigen interpretatie van teksten met andere interpretaties.

Wenk: Mogelijkheden van andere interpretaties: mening van andere leerlingen,

specialisten ... Je maakt de leerlingen ervan bewust dat de eigen interpretatie kan en mag verschillen van die van anderen.

Extra: Je kan je laten inspireren door moderne literair-wetenschappelijke theorieën, bv. structuralisme, narratologie, postkolonialisme, reader response criticism, feminisme. Zo kan je eenzelfde tekst vanuit verschillende perspectieven bekijken. De theorie is een hulpmiddel, geen doel op zich.

Extra: Een eigen interpretatie kan ook tot stand komen via een geschreven, plastische of muzische herwerking: bv. een profiel op sociale media, een gezelschapsspel, een zelfgeschreven bewerking. Je kan de leerlingen de eigen herwerking laten voorstellen aan de medeleerlingen.

LPD 18 De leerlingen vergelijken vertalingen met de brontekst en met andere vertalingen.

2de graad: II-Gri-d LPD K1

Wenk: Mogelijkheden: vertalingen in andere talen dan het Nederlands, automatische vertalingen (bv. vertaalsoftware), oudere Nederlandstalige vertalingen.

Wenk: Je kan de leerlingen vertalingen laten vergelijken met het oog op tekstbegrip, receptie, inzicht in de rijkdom van het origineel ...

Extra: Je kan de leerlingen laten kennismaken met vertaaltheorie en laten toepassen op een gelezen tekst.

4.5 Cultuurreflectie als uitdieping van lectuur

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 19 De leerlingen situeren auteurs en teksten binnen hun cultuur-historische context.

2de graad: II-Lat-d LPD 28

Wenk: Je kan de leerlingen een tekst(fragment) laten situeren binnen een werk, het werk binnen het oeuvre van de auteur en het oeuvre binnen de bredere socio-culturele of historische context.

LPD 20 De leerlingen beschrijven aspecten van de maatschappij en cultuur waarin het Latijn werd gebruikt.

2de graad: II-Lat-d LPD 29

Wenk: Je kan aandacht besteden aan verschillende aspecten zoals politieke en juridische structuren, filosofische en religieuze opvattingen, mens- en wereldbeeld, wetenschappen, kunst, sociale verhoudingen, religieuze praktijken en rituelen. Het kan zinvol zijn om aandacht te hebben voor diversiteit binnen de bestudeerde maatschappij. Bv. meertalige context van de antieke wereld, verschillende religies, standenmaatschappij. Je kan zowel tekstuele bronnen als materiële bronnen gebruiken.

LPD 21 + De leerlingen reflecteren over overeenkomsten en verschillen tussen aspecten van de eigen maatschappij en cultuur en van de maatschappij en cultuur waarin het Latijn werd gebruikt.

2de graad: II-Lat-d LPD 30+

Wenk: Je kan dit doel realiseren door de leerlingen individueel of klassikaal te laten reflecteren. Je behandelt dit doel best samen met leerplandoel 20. Het is zinvol om te vertrekken vanuit de diversiteit binnen de klasgroep.

Wenk: Mogelijkheden: Romeins recht versus Belgisch recht, polytheïsme versus moderne godsdiensten, gender en seksualiteit, visie op het huwelijk, positie van literatuur binnen de maatschappij, lingua franca ...

Extra: Je kan de leerlingen laten reflecteren over normen, waarden en opvattingen uit de oudheid versus andere periodes of culturen.

LPD 22 De leerlingen illustreren de receptie van de klassieke oudheid of van andere periodes.

2de graad: II-Lat-d LPD 31+

Wenk: Receptie zoals van aspecten van de maatschappij of cultuur waarin het Latijn werd gebruikt in de klassieke oudheid of in andere periodes. Mogelijkheden van receptie: beeldhouwwerken, schilderijen, wandtapijten, (klassieke) muziek, romans, films, strips, architectuur, gaming ...

4.6 Onderzoekscompetentie

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 23 # De leerlingen doorlopen een onderzoekscyclus in samenhang met specifieke inhouden van dit leerplan.

Samenhang derde graad: I-II-III-GFL LPD 21, 22, 23, 27

Duiding: Specifieke inhouden zoals taalsystematiek, literatuur, cultuurgeschiedenis.

Wenk: Bij fasen in een onderzoekscyclus kan je denken aan: oriëntatie, probleem(stelling) of onderzoeksvraag, onderzoeksmethode, gegevensverzameling, analyse, conclusie, rapportering. Afhankelijk van de context kunnen een of meerdere fasen in de onderzoekscyclus zelfstandig of onder begeleiding gebeuren.

Wenk: Leerplandoelen uit de krachtlijn en de rubriek “betekenisvol leren en kiezen” van het Gemeenschappelijk funderend leerplan bereiden voor op een onderzoekscyclus. Leerlingen leren zo vanaf het eerste jaar om doelgericht informatie op te zoeken in diverse bronnen, de informatie doelgericht te beoordelen en te verwerken op een kritische en systematische manier. Ook leren ze om cyclisch te reflecteren over hun eigen leerproces en dat doelgericht bij te sturen. In het Gemeenschappelijk funderend leerplan vind je suggesties om met die doelen aan de slag te gaan en een leerlijn op te bouwen waardoor leerlingen in de derde graad in staat zijn om een onderzoekscyclus te doorlopen.

5 Lexicon

Het lexicon bevat een verduidelijking bij de begrippen die in het leerplan worden gebruikt. Die verduidelijking gebeurt enkel ten behoeve van de leraar.

Leeseenheid

Een leeseenheid is een woord of een groep woorden die op syntactisch of semantisch vlak in nauwe relatie staan tot elkaar. De omvang van een leeseenheid die een leerling moet kunnen afbakenen, hangt o.a. af van het niveau van de leerling, van de aard van de tekst, van de gebruikte leesmethode.

Modaliteit

De modaliteit is de houding die de spreker aanneemt t.o.v. de handeling.

Prosodie

Prosodie handelt over het woord- en zinsaccent en geldt zowel voor proza als poëzie.

Signaalwoord

Een signaalwoord geeft aanwijzingen over de denkrelaties en de inhoudelijke structurering van een tekst. Voorbeelden van signaalwoorden zijn et, sed, etiam, praeterea, deinde, primum.

Verwijswoord

Een verwijswoord verwijst terug naar een tevoren genoemde entiteit of vooruit naar een entiteit die kort daarna genoemd wordt. Voorbeelden van verwijswoorden zijn is, hic, ille, iste, ibi, tunc.

Woordverwantschap

Woordverwantschap is het etymologische verband tussen woorden.

Zinsdeel

Een leeseenheid is een woord dat of een groep woorden die op syntactisch of semantisch vlak in nauwe relatie staan tot elkaar. De omvang van een leeseenheid die een leerling moet kunnen afbakenen, hangt o.a. af van het niveau van de leerling, van de aard van de tekst, van de gebruikte leesmethode.

Zinsdeelstuk

Een zinsdeelstuk is een deel van een zinsdeel (kern, bijvoeglijke bepaling of voorwerp). Een zinsdeelstuk vervult geen functie op het niveau van de zin, maar op het woordniveau.

6 Basisuitrusting

Basisuitrusting verwijst naar de infrastructuur en het (didactisch) materiaal die beschikbaar moeten zijn voor de realisatie van de leerplandoelen.

Een leslokaal

- dat qua grootte, akoestiek en inrichting geschikt is om communicatieve werkvormen te organiseren;
- met een (draagbare) computer waarop de nodige software en audiovisueel materiaal kwaliteitsvol werkt en die met internet verbonden is;
- met de mogelijkheid om (bewegend beeld) kwaliteitsvol te projecteren;
- met de mogelijkheid om geluid kwaliteitsvol weer te geven;

- met de mogelijkheid om draadloos internet te raadplegen met een aanvaardbare snelheid;
- met de mogelijkheid om (niet-) digitale woordenboeken, naslagwerken en bronnen aangepast aan het niveau van de leerlingen te raadplegen.

Toegang tot (mobile) devices voor leerlingen.

7 Glossarium

In het glossarium vind je synoniemen voor en een toelichting bij een aantal handelingswerkwoorden die je terugvindt in leerplandoelen en (specifieke) minimumdoelen van verschillende graden.

Handelingswerkwoord	Synoniem	Toelichting
Analyseren		Verbanden zoeken tussen gegeven data en een (eigen) besluit trekken
Beargumenteren	Verklaren	Motiveren, uitleggen waarom
Beoordelen	Evalueren	Een gemotiveerd waardeoordeel geven
Berekenen	Berekeningen uitvoeren	
Berekeningen uitvoeren	Berekenen	
Beschrijven	Toelichten, uitleggen	
Betekenis geven aan	Interpreteren	
Een (...) cyclus doorlopen	Een (...) proces doorlopen	Via verschillende fasen tot een (deel)resultaat komen of een doel bereiken
Een (...) proces doorlopen	Een (...) cyclus doorlopen	Via verschillende fasen tot een (deel)resultaat komen of een doel bereiken
Evalueren	Beoordelen	
Gebruiken	Hanteren, inzetten, toepassen	
Hanteren	Gebruiken, inzetten, toepassen	
Identificeren		Benoemen; aangeven met woorden, beelden ...
Illustreren		Beschrijven (toelichten, uitleggen) aan de hand van voorbeelden
In dialoog gaan over	In interactie gaan over	
In interactie gaan over	In dialoog gaan over	
Interpreteren	Betekenis geven aan	
Inzetten	Gebruiken, hanteren, toepassen	
Kritisch omgaan met	Kritisch gebruiken	
Kwantificeren		Beredeneren door gebruik te maken van verbanden, formules, vergelijkingen ...
Onderzoeken	Onderzoek voeren	Verbanden zoeken tussen zelf verzamelde data en een (eigen) besluit trekken

Onderzoek voeren	Onderzoeken	Verbanden zoeken tussen zelf verzamelde data en een (eigen) besluit trekken
Reflecteren over		Kritisch nadenken over en argumenten afwegen zoals in een dialoog, een gedachtewisseling, een paper
Testen	Toetsen	
Toelichten	Beschrijven, uitleggen	
Toepassen	Gebruiken, hanteren, inzetten	
Toetsen	Testen	
Uitleggen	Beschrijven, toelichten	
Verklaren	Beargumenteren	Motiveren, uitleggen waarom

8 Concordantie

8.1 Concordantietabel

De concordantietabel geeft duidelijk aan welke leerplandoelen de specifieke minimumdoelen (SMD) realiseren.

Leerplandoel	Specifieke minimumdoelen
1	SMD 03.01.01; SMD 03.01.04
2	SMD 03.01.02; SMD 03.01.04
3	SMD 03.01.03
4	SMD 03.01.01
5	SMD 03.01.01
6	SMD 03.02.01
7	SMD 03.02.01
8	SMD 03.02.01
9	SMD 03.02.02
10	SMD 03.02.02
11+	-
12	SMD 03.02.02
13	SMD 03.01.01

14	SMD 03.02.02
15	SMD 03.02.02
16	SMD 03.02.03
17	SMD 03.02.03
18	SMD 03.02.02
19	SMD 03.03.01
20	SMD 03.03.02
21+	-
22	SMD 03.03.03
23	SMD 01.01.01

8.2 Specifieke minimumdoelen

- 01.01.01 De leerlingen doorlopen een onderzoekscyclus in samenhang met inhouden van minstens 1 wetenschapsdomein verbonden aan de studierichting.
- 03.01.01 De leerlingen passen inzicht in het taalsysteem van het Latijn, Grieks of Hebreeuws toe bij het lezen van teksten.
Onderliggende (kennis)elementen:
- Basisvocabularium bestaande uit frequente woorden met aandacht voor woordverwantschap en woordvorming
 - Elementen van morfologische determinering
 - Syntactische analyse
 - > Tijden en aspecten
 - > Gebruikelijke en afwijkende syntactische volgorde (Hebreeuws)
 - > Congruentie
 - > Zinsdelen
 - > Zinsdeelstukken
 - > Bijzinnen
 - Elementen van semantische analyse
 - Elementen van prosodische analyse: toepassing van uitspraakregels, kwantiteit van lettergrepen en metrum
- 03.01.02 De leerlingen lichten gelijkenissen en verschillen toe tussen het taalsysteem van het Latijn, Grieks of Hebreeuws en een modern taalsysteem.
- 03.01.03 De leerlingen lichten elementen van taalevolutie en taalvariatie toe in het Latijn, Grieks of Hebreeuws.
- 03.01.04 De leerlingen lichten elementen van taalverwantschap toe tussen Latijn, Grieks of Hebreeuws en moderne talen.
- 03.02.01 De leerlingen tonen aan dat ze teksten in het Latijn, Grieks of Hebreeuws begrijpen: de tekst weergeven in eigen woorden, samenvatten, vragen beantwoorden en vertalen.
Tekstkenmerken:
- variatie aan tekstgenres;

- literaire en in beperkte mate niet-literaire teksten;
- teksten uit de oudheid en andere periodes.

03.02.02 De leerlingen geven betekenis aan Latijnse, Griekse of Hebreeuwse teksten.
Onderliggende (kennis)elementen:

- Genre-gerelateerde kenmerken, stijlfiguren, intertekstuele elementen
- Onderliggend standpunt of intentie van de auteur
- Invloed van de socio-culturele en literair-historische context
- Vergelijking van vertalingen

03.02.03 De leerlingen reflecteren over hun interpretatie van Latijnse, Griekse of Hebreeuwse teksten en die van anderen.

03.03.01 De leerlingen situeren een Latijnse, Griekse of Hebreeuwse tekst binnen de context waarin hij ontstond.

03.03.02 De leerlingen beschrijven aspecten van de maatschappij en cultuur waarin het Latijn, Grieks of Hebreeuws werd gebruikt.

03.03.03 De leerlingen illustreren de receptie van de klassieke oudheid of van andere periodes.

ONTWERP

Inhoud

1	Inleiding.....	3
1.1	Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten	3
1.2	De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs	3
1.3	Ruimte voor leraren(teams) en scholen	4
1.4	Differentiatie	4
1.5	Opbouw van leerplannen.....	6
2	Situering	7
2.1	Samenhang met de tweede graad	7
2.2	Samenhang in de derde graad	7
2.2.1	Samenhang met andere leerplannen binnen de finaliteit	7
2.3	Plaats in de lessentabel.....	7
3	Pedagogisch-didactische duiding	7
3.1	Latijn en het vormingsconcept.....	7
3.2	Krachtlijnen	8
3.3	Opbouw.....	8
3.4	Leerlijnen.....	9
3.4.1	Samenhang met de tweede graad	9
3.4.2	Samenhang in de derde graad	9
3.5	Aandachtspunten	9
3.6	Leerplanpagina.....	10
4	Leerplandoelen	10
4.1	Inzicht in taalsysteem en taalvariatie	10
4.2	Taalsysteem ter ondersteuning van leesvaardigheid	11
4.3	Leesstrategieën en tekstbegrip	12
4.4	Tekstreflectie.....	13
4.5	Cultuurreflectie als uitdieping van lectuur	15
4.6	Onderzoekscompetentie.....	16
5	Lexicon	17
6	Basisuitrusting	17
7	Glossarium.....	18
8	Concordantie	19

8.1	Concordantietabel.....	19
8.2	Specifieke minimumdoelen.....	20

ONTWERP